

УДК 378.147.091. 364-212-43

DOI 10.31652/2415-7872-2022-69-94-99

ВІРА ШТИФУРАК

orcid.org/0000-0002-1896-9931

st-230910@ukr.net

доктор педагогічних наук, професор
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-
економічного університету
вул. Соборна, 87, Вінниця

ВОЛОДИМИР ШТИФУРАК

orcid.org/0000-0002-2483-817X

st-230910@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені М. Коцюбинського
вулиця Острозького, 32, Вінниця

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИМІРІ ПРЕВЕНТИВНИХ СТРАТЕГІЙ

У статті розглянуто стратегічні перспективи соціальної роботи в сучасних реаліях соціалізаційних процесів; показано пріоритети особистісно-професійного становлення майбутніх соціальних працівників; узагальнено та інтерпретовано результати проведених експериментальних досліджень, що виявили проблемні сегменти процесу формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців; описано приклади корекційних процедур, які орієнтовані на самодіагностику та вироблення навичок конструктивної комунікації в межах превентивних стратегій.

Ключові слова: соціальні працівники, соціальна робота, особистісно-професійне становлення, превентивні стратегії, утруднене спілкування, ефективна комунікація.

VIRA SHTYFURAK

Doctor of pedagogical science, professor
Vinnitsia Institute of trade and economics of
State University of trade and economics
Soborna street, 87, Vinnitsia

VOLODYMYR SHTYFURAK

Candidate of of pedagogical science, accociate professor
Vinnitsia Mykhailo Kotsubynskyi
State Pedagogical University
Ostrozhskogo street 32, Vinnitsya

PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN THE DIMENSION OF PREVENTIVE STRATEGIES

The strategic policy of state and non-state institutions in the modern realities of socialization processes between different age, ethnic, professional groups is aimed at preventive influence as a model of protection and promotion of full-fledged personal development. Social work as a social phenomenon is a kind of standard of social assistance. As a professional activity, social work is aimed at meeting the needs of individuals or groups, and ultimately – to achieve that they will be able to solve their own problems. The competence of a social worker presupposes an organic unity of personal characteristics, activities and communication, which allows to solve strategic tasks and those of daily practice at a high professional level. Creating an effective communication system is one of the most pressing issues in the professional activities of social workers, as they have to work with different social groups, including a large group with deviant behavior. Establishing contact with such persons requires considerable effort from the social worker combined with trusting relationships and positive emotions. Successful professional development involves self-diagnosis of professionally significant qualities. For this purpose, the methods of self-analysis of people's own shortcomings, which are obstacles to the personal development of future social workers, were used and a system of corrective procedures was developed.

Key words: social workers, social work, personal and professional development, preventive strategies, difficult communication, effective communication.

В умовах надзвичайно динамічних суспільних перетворень, перегляду соціальних пріоритетів на фоні глобалізаційних процесів актуалізується проблема фахової підготовки та майбутньої ефективної професійної діяльності фахівців соціальної сфери. Для адекватної відповіді назрілим проблемам варто домагатись ефективного соціального захисту й підтримки різних груп населення. Стратегічна політика державних і недержавних інституцій у сучасних реаліях соціалізаційних процесів з-поміж різних вікових, етнічних, імплементаційних груп спрямована на превентивний вплив як модель захисту та сприяння повноцінному розвитку особистості.

Розділяємо позицію М. Варія про те, що превентивні програми можуть бути спрямовані на окрему людину (індивідуальне консультування і психологічний супровід), на групу людей (освітні й тренінгові програми, спеціалізовані втручання для груп ризику), й суспільство загалом (висвітлення

проблем у засобах масової інформації, публічні акції, зміни в соціальній і державній політиці, які спрямовані на формування і громадської думки, й індивідуальних ціннісних установок) [1, с. 430].

Соціальна робота як суспільне явище є своєрідною моделлю соціальної допомоги, що підпорядкована політиці держави та національно – культурним традиціям. Як професійна діяльність, соціальна робота спрямована на задоволення потреб окремих індивідів, чи груп, а в кінцевому підсумку – досягнення того, що вони будуть спроможні самостійно вирішувати свої проблеми. Методологія соціальної роботи вибудовується на теоретичних поясненнях соціальних проблем і контексту їхнього розв'язання, прийнятності застосування конкретних технік втручання, що обґрунтовує практичні дії соціальних працівників. Подібне підтверджує тезу про те, що соціальний працівник виконує особливу місію, яка буде йому підвладною за умови сформованості особливих професійних і особистісних якостей. Завданнями соціального працівника є не стільки соціальна трансформація, скільки поточна, постійна робота з метою попередження та усунення дисфункцій суспільства в цілому або окремих його елементів, регулювання соціальних відносин і процесів у життєдіяльності людей, орієнтованих на соціальне обслуговування, допомогу й підтримку громадян, що перебувають у складній життєвій ситуації. Компетентність соціального працівника передбачає органічну єдність особистісних характеристик, діяльності і спілкування, що дає змогу на високому професійному рівні розв'язувати стратегічні та завдання щоденної практики.

Мета статті: розглянути пріоритети соціальної роботи в сучасних реаліях; показати особливості особистісно – професійного становлення майбутніх соціальних працівників; узагальнити та інтерпретувати результати проведених експериментальних досліджень; описати приклади корекційних процедур, які орієнтовані на самодіагностику та вироблення навичок конструктивної комунікації у межах превентивних стратегій.

З огляду на окреслені завдання важливим є розуміння особистості (в трактуванні Орбан-Лембрик Л. Е.) як соціально-психологічного феномена, що диктує потребу розглядати поведінку індивіда як соціальну за змістом та психологічну за формою. Тобто, вона, поведінка, є спілкуванням і взаємодією двох суб'єктів (колективних чи індивідуальних) на ґрунті певних норм, інтересів, установок, цінностей, особистісних смислів і мотивів. Соціальну поведінку ми розглядаємо як відносно узгоджену й послідовну сукупність соціально значущих вчинків особистості [6, с. 172].

Поведінку конкретної особистості можна уявити як систему взаємопов'язаних дій і вчинків індивіда, котрі здійснюються для реалізації певних функцій та вимагають зв'язку людини із соціумом. Своєрідність поведінки залежить від характеру взаємовідносин з іншим співучасниками чи групою, до якої належить кожен суб'єкт комунікації. Окремий вплив здійснюють також групові норми й цінності, статусно-рольові приписи. Слушною є думка В. Галузяка з приводу того, що особистісний розвиток відбувається через становлення механізмів опосередкування, самопроекування, вироблення внутрішньої позиції і формування здатності до розвинених форм саморегуляції, що ґрунтуються на довільній мотивації, реалізації цінностей і особистісних смислів. Сутність особистісного розвитку полягає в послідовному становленні механізмів саморегуляції і досягненні її найвищого рівня – самодетермінації. Результатом особистісного розвитку є досягнення певного рівня особистісної зрілості, яка проявляється в свідомому контролі поведінки, здатності протистояти як власним імпульсам, так і зовнішньому тиску, спроможності до саморегуляції й самодетермінації життєдіяльності на основі внутрішньої позиції [2, с. 101].

Водночас переоцінка особистістю своїх комунікативних можливостей, послаблення критичності при контролі за реалізацією комунікативної програми поведінки (тобто неадекватність поведінки) негативно позначається на міжособистісних стосунках і групових відносинах, що може викликати деструктивні поведінкові аномалії (скандали, бійки, аутоагресію, погроми, бунти). Можна, отже, констатувати, що адекватна поведінка, ефективне спілкування дорівнюють продуктивним соціальним та міжособистісним відносинам, а неадекватна поведінка, неякісне спілкування утворюють труднощі при входженні особистості в соціум. У цьому випадку може проявлятися утруднене спілкування як соціально – психологічний феномен, що характеризує невідповідність обраної моделі спілкування цілям співрозмовника; як суб'єктивний вияв емоційного напруження, в основі якого лежать незадоволені потреби. Однак створення ефективної надійної комунікативної системи, яка б відповідала вимогам повноти, достатності, оперативності, гнучкості – це одна з найактуальніших проблем професійної діяльності працівників соціальної галузі, оскільки їм доводиться співпрацювати із різними соціальними групами, з-поміж яких наявна велика когорта з відхильною поведінкою. За визначенням М. Варія, така поведінка соціально детермінована. У її виникненні велику роль відіграють дефекти особистісного розвитку, що поєднуються з негативним впливом несприятливої ситуації, яка складається в найближчому оточенні. Відхильна поведінка суперечить усталеним у суспільстві зразкам, стереотипам, може іноді поєднуватися з порівняно добрим знанням моральних норм [1, с.448].

Відхильна поведінка може проявлятися у різні вікові періоди: від ігнорування дошкільником дотримання санітарно – гігієнічних вимог, до скептично – вередливих форм реагування пенсіонера на зауваження пасажирів громадського транспорту надіти захисну маску. Але прояви подібної

поведінки серед неповнолітніх викликають особливу занепокоєність соціальних працівників, оскільки вони засвідчують значні проблеми особистого характеру, що негативно впливають на соціальне становлення й можуть закріпитись у формі домінант. Тому превентивність передбачає запобігання тих проблем, яких ще реально не існує, але які можуть з часом проявлятися. Наприклад, розвиваючи активність дитини, надаючи право вибору, заохочується ініціатива й самостійність. Тим самим попереджають соціальний інфантилізм і пасивність. Інші превентивні засоби застосовуються безпосередньо перед виникненням проблеми. Наприклад, адаптація до нових соціальних умов, яка однаковою мірою стосуватиметься й першокласників, і військовослужбовців, і тимчасово переміщених осіб, і мігрантів. Можуть бути такі превентивні міри, доцільність яких виявляється тоді, коли проблема виникла. При цьому переслідується ціль – запобігти виникненню інших проблем. Наприклад, надмірна сором'язливість потребує спеціального впливу, оскільки в майбутньому може проявитись як комплекс неповноцінності; не сформованість конструктивних навичок спілкування буде перешкодою ефективної комунікації як в особистому житті, так і в професійній діяльності. У цьому сенсі варто наголосити на значущості подібної превенції і на етапі фахової підготовки майбутніх соціальних працівників.

Професійне становлення соціальних працівників пов'язане з усвідомленням сенсу професійної діяльності, забезпеченням ціннісного ставлення до власного професійного розвитку й цьому значною мірою сприятиме формування спілкувальних умінь як умови конструктивного взаємного контакту і гарантування реалізації суб'єкт – суб'єктних відносин.

Усе це потребує належної сформованості навичок спілкування, з – поміж яких виділяють, насамперед, такі: чуйність і розуміння інших як здатність почути, вислухати відокремити головне від другорядного; якщо така здатність не розвинута, тоді переважають здогадки, приписування своїх думок іншим; чіткість і виразність у викладенні власних думок, тобто недвозначність, коротке й лаконічно сформульоване повідомлення, що не сумісне із натяками, надмірно образним висловлюванням; упливовість, яка проявляється в здатності перехопити ініціативу у розмові, змінити стан співбесідника, прихилити до своєї позиції, або ж у протилежному вияві, це безініціативність, не спроможність пропонувати нові варіанти в розгляді проблеми. У процесі фахової підготовки майбутніх соціальних працівників варто акцентувати увагу на тому, що існують інструменти ефективного мовлення, які є ознакою конструктивної комунікації. Так, не варто переривати співбесідника. Це заважає йому повністю висловитися, він може втратити цінні думки. Не доцільно висловлювати ставлення до особистості співрозмовника, оскільки це зумовить лише позицію оборони. За краще вважають утриматись від порад. Людині приємніше виконувати власні рішення [7, с.208].

Водночас наявність психологічних бар'єрів вказує на існування внутрішньої системи захисту від небажаної та такої, що може сприйматись як загрозна, інформації. Причиною психологічних бар'єрів є індивідуально – психологічні особливості, які за певних умов можуть перешкоджати успішному виконанню соціальними працівниками професійних дій. Люди часто самі встановлюють у процесі міжособистісного впливу різного роду перепони на шляху небажаної, втомлювальної інформації. Найчастіше зустрічаються такі: – уникнення – намагання не спілкуватися з будь-ким, цуратися когось, утекти від небажаної інформації та її впливу можливо як фізично (виключити контакт з носієм такої інформації), так і психологічно (забування інформації або «заглиблення в себе» під час слухання); – авторитет (обезцінення інформації за рахунок зниження авторитету агента впливу); – нерозуміння, яке може виникати внаслідок таких причин: – фонетичного бар'єра (невизначність мови, велика кількість слів – паразитів); семантичного бар'єра (жаргон, сленг); – стилістичного бар'єра (використання імперативного стилю, категоричних слів); – логічного бар'єра (логіка є або дуже складною, або спрощеною; є чоловіча, жіноча, дитяча логіка, бідних і багатих, здорових і хворих) [5, с. 153-154].

Оскільки міжособистісний вплив відбувається як обмін інформацією між партнерами, то умовою конструктивності впливу стає єдина система смислу, що вкладається учасниками взаємодії в цю інформацію. Тому, у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників важливо навчати з'ясовувати, за яких умов конкретний канал інформації може бути заблокований, а також виявляти сукупність засобів, які допомагають адекватно приймати інформацію й послаблювати дію різних перепон. Установлення перешкод на шляху спілкування та способів їх подолання сприяє досягненню мети спілкування, поліпшенню психологічного клімату і взаємодії між співробітниками, що є одним із функціональних обов'язків соціальних працівників. У професійному вимірі вони з'ясовують загальний контекст та регулюють індивідуальну поведінку в процесі реалізації суттєвих професійних завдань, тим паче з огляду на превентивну стратегію.

Варто зауважити, що в період усвідомлення й прояву утрудненої ситуації, людина особливо чутлива до допомоги. Звичні захисні механізми слабшають, стереотипні моделі поведінки розцінюються як неадекватні, і це сприяє більшій відкритості щодо зовнішніх впливів. Тому мінімальні зусилля соціальних працівників з наміром надати допомогу можуть бути досить ефективними. Головними напрямками соціальної роботи на основі ефективної взаємодії із особами,

що схильні до відхильної поведінки, на нашу думку, можуть бути: подолання деструктивної тривожності на особистісному рівні; розпізнавання психотравмуючих ситуацій та вироблення навичок адекватного реагування; розширення уявлень про конструктивні форми поведінки; орієнтація на партнерське спілкування з оточуючими дорослими та однолітками. Установлення контакту з особами, що мають схильність до відхильної поведінки, вимагає від соціального працівника чималих зусиль, оскільки контактна взаємодія – це така модель поведінки ініціатора контакту, яка викликає й посилює в іншій стороні потребу в продовженні спілкування на фоні довірливих відносин та позитивних емоцій. При цьому зменшується дистанція в спілкуванні, що сприяє саморозкриттю особистості та прийняттю іншого. Нам близька позиція групи авторів щодо того, що «практикуючий психолог або соціальний працівник мають бути відстороненими від власних професійних ролей і вміти свідомо керувати ними. У практичній роботі важливо не переносити основні риси непрофесійних ролей на професійні. Недотримання цього правила призводить до перенесення особистих проблем на співбесідника, що є недопустимим [9,с.117].

З метою виявлення особистісних проявів, які впливають на процес взаємодії у сфері професійної діяльності, було проведено експериментальні процедури серед здобувачів вищої освіти спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» на базі ВТЕІ КНТЕУ та спеціальності «Соціальна робота» на базі ВДПУ імені Михайла Коцюбинського впродовж 2020-2021 років. Майбутнім соціальним працівником було запропоновано пройти тест К. Рейдарса «Упевненість у собі», який містить 30 запитань і дає можливість за п'ятигранною шкалою визначити міру сформованості вказаної якості [3,с. 266]. За нашими даними (усього участь в опитуванні взяли 112 здобувачів вищої освіти) виявлено: дуже невпевнених у собі – 7,8 %; – швидше невпевнені, ніж впевнені – 18,0%; – середнє значення впевненості – 38,4%; – впевнені в собі – 30,5%; – занадто самовпевнені – 5,3%.

Одержані результати вказують на наявність особистісних перепон в опануванні навичок конструктивної взаємодії. Це стосується дуже невпевнених у собі – 7,8 %; швидше невпевнених, ніж впевнених – 18,0%; занадто самовпевнених – 5,3%. Адже третина опитаних (31,1%) мають сформовану тенденцію до невпевненості, що буде проявлятися у сором'язливості та недовірі до власної комунікативної спроможності, або ж до непомірної самовпевненості, яка блокуватиме можливість налагодження партнерської взаємодії.

Наступним етапом дослідження була «Діагностика домінуючої перцептивної модальності» (С. Єфімцева), яка дає можливість визначити домінування схильності сприйняття іншої людини в процесі комунікації одним із трьох каналів: візуальним, аудіальним, кінестетичним [5, с. 161-162].

За нашими даними візуальна схильність виявлена у 43,3% опитаних; аудіальна – у 32,8%; кінестетична – 13,9%. Це означає, що візуальна домінантність орієнтуватиме особистість на миттєве сприймання у процесі спілкування гармонії або ж безладу, перевага надаватиметься образним висловлюванням, описам подій, а не їх аналізу; у лексиці переважатимуть терміни, які пов'язані із уявним відображенням дійсності («не бачив», «не помітив», «добре розгледів»). Переважання аудіальної тенденції вказує на характерне відчуття звуків і тонів; за такими проявами першочергово запам'ятовуються співрозмовники, тому часто звучатиме: «не розумію, що Ви мені говорите», «можна повторити ще раз». Кінестетична домінантність підтверджує особливу зацікавленість внутрішніми переживаннями, як співрозмовників так і особистими; інформаційний блок наповнений термінами: «Ваші слова глибоко мене вразили», «обстановка була нестерпна»; «виникло глибинне бажання припинити розмову». Таким чином, було виявлено різні узагальнені схеми, стереотипи сприйняття вчинків і почуттів іншої людини, які можуть бути перепонами конструктивної комунікації, оскільки суттєво впливають на спрямованість особистості. А усталена система найважливіших цільових програм особистості визначає смислову єдність її ініціативної поведінки, яка протистоїть випадковостям життя й закріплюється в характері, що визначає значимі вчинки, а не ситуативні реакції на певні стимули та обставини. Знаючи характер людини, можна передбачити як вона буде діяти за таких чи інших умов; характер – це певна програма поведінки. У ньому можна виділити провідні та другорядні риси [8,с.22]. З метою вивчення спрямованості характеру соціальних працівників було використано «Тест на визначення можливості впливати на інших» [5,с.59]. Ми виходили із того, що в сучасних дослідженнях виділяють три основні види спрямованості особистості: особиста (престижна чи егоїстична); групова (суспільна чи альтруїстична); ділова (інтерес до справи, до пізнання дійсності). Особиста спрямованість виникає внаслідок переваги мотивів власного благополуччя, самоствердження. Групова спрямованість продукується інтересами організації та інших людей. Ділова спрямованість породжується самою дійсністю, через захоплення нею. Це може бути також спрямованість на майбутню професійну діяльність.

Результати опитування показали, що 38,7% майбутніх фахівців володіють здібностями впливати на інших; їм легко працювати з людьми, підтримувати їх, допомагати набутти душевної рівноваги у важких ситуаціях. Однак надмірна впевненість у своїх переконаннях може робити їх крайньо занадто авторитарними й нетерпимими до думки й позиції інших. Водночас, 61,3% респондентів більше орієнтовані на задоволення власних амбіцій, підтверджуючи переконаність у необхідності діяти за

особистими планами, не намагаючись зважати на наміри інших. Але, за умов недостатньої інформаційної обізнаності та досвіду професійної діяльності, вони можуть бути перебільшено нерішучими, що часто заважає досягти цілей і здійснити потрібний вплив на оточуючих людей.

Успішне професійне становлення передбачає самодіагностику професійно значущих якостей. З цією метою нами було використано прийоми самоаналізу власних недоліків, що є перепонами особистісного розвитку майбутніх соціальних працівників. Здобувачам вищої освіти запропоновано написати твір – мініатюру на тему: «Як я намагаюсь боротися із власними недоліками». На практичному занятті майбутніх фахівців ознайомлюємо з результатами їх контент-аналізу, і рекомендуємо визначити позицію, на якій знаходиться кожен із них. Позиція 1. Студент своїх недоліків узагалі не помічає й продовжує жити так, як складаються обставини, стаючи жертвою виробленого стереотипу поведінки. Позиція 2. Студент знає про свої недоліки, але вони його не засмучують. Займає пасивну позицію відносно них, а тому вони набувають хронічної форми і стають сформованими стереотипами. Позиція 3. Людина помічає недоліки. Усвідомлює їхній негативний вплив, засуджує в думках і на словах, але реально не протидіє, далі роздумів і розмов не йде. Позиція 4. Ставлення до власних недоліків вороже; сформоване бажання активно їм протидіяти [4, с. 406].

Таким чином, успішне професійне становлення майбутніх фахівців соціальної сфери не тільки не виключає, а передбачає формування навичок інтенсивного спілкування, що оптимізуватиме комунікативний процес і позначатиметься на якості соціальної взаємодії та професійній ефективності. З цією метою у процесі вивчення навчальної дисципліни «Психологія спілкування та конфліктологія» майбутнім фахівцям пропонуються різні види завдань, що орієнтовані як на самодіагностику професійно значущих якостей, так і на розвиток комунікативної прогнозованості. Наводимо приклади окремих завдань для індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти:

- охарактеризуйте можливі мотиви спілкування соціальних працівників із суб'єктами взаємодії (дітьми, працівниками інтернатних установ, особами, які бажають усиновити дитину), використовуючи запропонований для аналізу матеріал: «Новою філософією соціально – правового захисту дітей є гейткіпінг, який розглядається як механізм запобігання потраплянню дітей в інтернатні заклади, а також гарантування того, що діти, влаштовані у ці заклади не залишаться поза увагою і робитиметься усе для того, аби повернути їх у біологічну сім'ю...»;

- проведіть самоспостереження за такою схемою: «Інші вважають, що я здатна (ий) особливо успішно спілкуватись з такими людьми, як...», «Інші вважають, що я маю здібності до...», «Інші вважають, що я компетентна (ий) у таких питаннях...». Пригадайте, хто і за яких умов Вам про це говорив;

- опишіть прояви «ефекту ореола» (приписування людині набору пов'язаних між собою якостей, коли насправді спостерігаємо лише одну із них) та сформулюйте власне ставлення до такого механізму;

- проаналізуйте використання прийомів активного слухання в діяльності соціальних працівників на основі такої ситуації: «серед різноманітних стилів ведення групових обговорень у практиці професійної діяльності соціальних працівників виділяють фасилітативний, згідно якого передбачається однакова відповідальність членів групи за все, що відбувається у процесі обговорення. На практиці це здійснюється таким чином: ведучий групи пропонує тему (наприклад, «Імідж професії соціального гувернера», «Кишенькові гроші як засіб виховання дитини»), спочатку задає стиль обговорення та взаємодії, але поступово відсторонюється від безпосереднього ведення групи, залишаючи учасникам можливість самостійно конструювати взаємодію, обираючи певні, актуальні для них аспекти досліджуваної проблеми. Основна функція такого роду діяльності керівника – забезпечувати безпеку та довірливу атмосферу в групі, а відповідальність за те, що в ній відбувається у процесі роботи, поступово передається усім учасникам». Запропонуйте варіанти запитань на уточнення, вибравши для обговорення одну із тем.

Досвід використання подібних завдань підтверджує зацікавленість майбутніх соціальних працівників можливістю поглиблення комунікативної обізнаності, розширенням правил міжособистісного впливу, формуванням навичок конструктивної комунікації.

Висновки. Професійна діяльність соціальних працівників потребує не виключно імпульсивних дій, що відбуваються миттєво, а досить стійких спонук до усвідомленої активності як значущого елемента організації конструктивної комунікації. Превентивний характер впливу орієнтований на формування адекватних уявлень про оточуючих людей, на переживання з приводу стосунків з ними та на здатність, у разі потреби, змінювати їх. Міжособистісний вплив зумовлюється не тільки особливостями об'єкта впливу, але й здатністю протилежної сторони адекватно сприймати, оцінювати та інтерпретувати одержану інформацію. При цьому значущим фактором є пояснення поведінки інших, зокрема, можливість приписування причин вчинків внутрішнім диспозиціям особистості (рисам характеру, мотивам, домінантам, стереотипам), чи зовнішнім атрибутам. Таким чином, превенція є важливою складовою частиною роботи соціального працівника з метою запобігання відхилень від норми в життєдіяльності особистості в різні вікові періоди.

Література

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
2. Галуз'як В. Основні підходи до розуміння сутності особистісного розвитку в зарубіжній і вітчизняній психології. *Теоретико-методологічні засади самоздійснення особистості в умовах трансформаційних змін: монографія* / За ред. Паламарчук О. М., Шахов В. І. [та ін.]. Вінниця : ТОВ «Твори», 2021. С. 85-101.
3. Калаур С. М., Фалинська З. З. Соціальна конфліктологія : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2010. 360 с.
4. Каплінський В. В. Професійне становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки: теорія і практика: монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 492 с.
5. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 448.
6. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2003. 448 с.
7. Штифурак В. Є. Психологія управління та конфліктологія: навч. посіб. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2017. 252 с.
8. Штифурак В. Є. Психологія. Опорний конспект лекцій. Вінниця: Видавничо-редактивний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2018. 61 с.
9. Штифурак В. С., Шаманська О. І., Педоренко В. М. Психологія професійного становлення психолога-консультанта: навч. посіб. Вінниця : ПП «Едельвейс і К», 2021. 226 с.

References

1. Variy M.Y. Psychologiya osobistosti: navchalniy posibnyk [Psychology of personality: Educational textbook]. Kyiv: Center for Educational Literature, 2008. 592 p.
2. Haluziak V. Osnovny pidxody do rozuminnya sutnosti osobystisnogo rozvytku v zarubizhnyy ta vitchyzhnyy psychologii. *Teoretyko-metodologichny zasady samozdiysnennya osobystosti v umovah transformatsiynykh zmin: monografiya* [Basic approaches to understanding the essence of personal development in foreign and domestic psychology. *Theoretical and methodological principles of self-realization of the individual in terms of transformational changes: monograph*] / Palamarchuk O.M., Shakhov V.I. [etc.]. Vinnytsia: LLC "Tvory", 2021. P. 85-101.
3. Kalaur S.M., Falinska Z.Z. Sotsyalna konfliktologiya: navchalniy posibnyk [Social conflictology: Educational textbook]. Ternopil: Aston, 2010. 360 p.
4. Kaplinsky V.V. Profesiynne stanovlennya maybutnyogo vchytelya v processi zagalnopedagogichnoyi pidgotovki: teoriya i praktika: monografiya [Professional formation of the future teacher in the process of general pedagogical training: theory and practice: monograph]. Vinnytsia: LLC "Tvory", 2018. 492 p.
5. Moskalenko V.V. Pshyhologiya socialnogo vplyvu: navchalniy posibnyk [Psychology of social influence. Educational textbook]. Kyiv: Center for Educational Literature, 2007. 448 p.
6. Orban-Lembrick L.E. Socialna pshyhologiya: navchalniy posinbyk [Social Psychology: Handbook]. Kyiv: Akademvydav, 2003. 448 p.
7. Shtyfurak V.E. Pshyhologiya upravlinnya ta konfliktologiya: navchalniy posibnyk [Management psychology and conflict studies: Educational textbook]. / V.Ye. Pin. Vinnytsia: Publishing and Editorial Department of VTEI KNTEU, 2017. 252 p.
8. Shtyfurak V.E. Pshyhologiya. Oporniy konspekt lektciy [Psychology. Reference lecture notes]. Vinnytsia. Publishing and editorial department of VTEI KNTEU, 2018. 61 p.
9. Shtyfurak V.S., Shamanskaya O.I., Pedorenko V.M. Pshyhologiya profesynogo stanovlennya pshykhologa-konsultanta: navchalniy posibnyk [Psychology of professional development of a psychologist – consultant. Educational textbook]. Vinnytsia, PE "Edelweiss and K" 2021. 226 p.

УДК 001.891:7.012

DOI 10.31652/2415-7872-2022-69-100-106

ДМИТРО КОЛОМІЄЦЬ

orcid.org/0000-0003-1966-0837
alla.kolomiets@vspu.edu.ua

кандидат педагогічних наук, професор
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ОКСАНА МАРУЦАК

orcid.org/0000-0003-0754-6367
ksanamar77@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ОЛЕНА ШВЕЦЬ

orcid.org/0000-0001-6126-4462
kafedradesignwork@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
дизайну Національного лісотехнічного
університету України,
вул. Генерала Чупринки, 103, м. Львів

ТЕТЯНА КОЗАК

orcid.org/0000-0002-1085-5235
kafedradesignwork@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
дизайну Національного лісотехнічного
університету України,
вул. Генерала Чупринки, 103, м. Львів

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ДИЗАЙНУ: АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

У статті на основі аналізу наявних публікацій щодо методології дизайн-досліджень з'ясовано методологічні основи дослідницької діяльності у сфері дизайну. Показано, що відсутність нової парадигми, методології та методів дослідження дизайну часто є перешкодою на шляху розвитку науки про дизайн і дизайну як важливої практичної складової людського життя. Проаналізовано різні погляди на методологію наукових досліджень у сфері дизайну. За допомогою опитування студентів-дизайнерів українських ЗВО визначено рівень їхньої готовності до науково-дослідницької діяльності. Продемонстровано ефективність співпраці кафедр дизайну з кафедрами педагогіки та професійної освіти інших ЗВО щодо здійснення наукових досліджень.

Ключові слова: готовність до наукової діяльності, дизайн, методологія дизайн-досліджень, студент-дизайнер.

DMYTRO KOLOMIETS

PhD in Pedagogics, Lecturer,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State
Pedagogical University
Ostrozshskoho str. 32, Vinnytsia

OXSANA MARUSCHAK

PhD in Pedagogics, Associate Professor at the
Department of Fine and Applied Arts, Vinnytsia
Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University
Ostrozshskoho str. 32, Vinnytsia

OLENA SHWETS

PhD in Pedagogics, Associate Professor at the
Department of Design, National Forestry University
General Chuprinka str., 103, Lviv

TETIANA KOZAK

PhD in Pedagogics, Associate Professor at the
Department of Design, National Forestry University
General Chuprinka str., 103, Lviv

METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF DESIGN: ANALYSIS OF EUROPEAN EXPERIENCE

The article demonstrates that now the paradigm of design activity has changed significantly. For the designer, the object of research is technology, resources, people's needs, local traditions, world trends, etc. The designer must be able to analyze the structure of problems, identify different solutions, develop algorithms for solving them. Such skills require the designer to have a broad scientific outlook and research skills.

Basing on the analysis of existing publications on the design research methodology, the authors clarify the methodological foundations of research in the field of design. It is shown that the lack of real paradigm, methodology and methods of design research is often an obstacle to the development of the science of design and design as an important practical component of human life. Different views on the methodology of scientific research in the field of design are analyzed. With the help of surveying students-designers of the Ukrainian higher educational institutions the level of their readiness for research activities was determined. The effectiveness of the design departments cooperation with the departments of pedagogy and professional education of other higher educational institutions in the carrying-out of scientific research has been demonstrated.

Key words: readiness for scientific activity, design, methodology of design researches, student-designer.